

ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտը 50 տարեկան է

Արվեստի ինստիտուտի 50-ամյա հոբելյանին նվիրված հանդիսությունը բացեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը:

Ջերմորեն շնորհավորելով ինստիտուտի կոլեկտիվին, Ռ. Մարտիրոսյանը նշեց, որ ինստիտուտը այսօր բեղմնավոր և օգտակար հետազոտություններ է իրականացնում արվեստի բոլոր ոլորտներում: ԳԱԱ նախագահը կոլեկտիվի հաջողությունը օրգանապես կապեց ինստիտուտի հիմնադիր և երկարամյա տնօրեն, ակադեմիկոս Ռուբեն Ջառյանի վառ անհատականության հետ, որը առաջին իսկ օրից ինստիտուտի կոլեկտիվի ջանքերը նպաստակամորեն աջակցել էր և կարևորագույն խնդիրների կատարմանը, որոնք մինչև օրս հաջողությամբ իրականացնում են ինստիտուտի հայ արվեստի նվիրյալ երախտավորները և երիտասարդները:

Ռադիկ Մարտիրոսյանը նշեց նաև, որ, ի բարեբախտություն ինստիտուտի կոլեկտիվի, ակադեմիկոս Ռուբեն Ջառյանին փոխարինեց փայլուն մտավորական, լեզվաբան և արվեստաբան, ակադեմիկոս Լևոն Հախվերդյանը, որը ոչ միայն հաջողությամբ շարունակեց Ռ. Ջառյանի սկզբնավորած նախաձեռնությունները, այլև կոլեկտիվի գործունեությունը հարստացրեց նոր գաղափարներով:

Մենք այսօր շնորհավորելով Արվեստի ինստիտուտի 50-ամյակը, ասաց ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանը, պետք է արձանագրենք, որ այստեղ հաջողությամբ շարունակվում են բարի ավանդույթները, և նրա կոլեկտիվը կարևոր գործ է կատարում հայ արվեստի բոլոր բնագավառների ուսումնասիրման և արդյունքները հասարակության սեփականությանը դարձնելու ուղղությամբ:

Այնուհետև գեկուցման համար ձայնը տրվում է ինստիտուտի տնօրեն, Հայաստանի արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր Արարատ Աղասյանին, որը ներկայացրեց ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի կենսոլորտը:

Արվեստի ինստիտուտի 50-ամյա հոբելյանը ողջունեցին ՀՀ Կրթության և գիտության նախարար Սպարտակ Մեյրանյանը, Մշակույթի փոխնախարար Գալինա Մուրադյանը, ակադեմիկոս Սեն Արևշատյանը, Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի թատրոնի փոխտնօրեն Վրեժ Հակոբյանը, Հայաստանի ազգային պատկերասրահի տնօրեն Փարավոն Միրզոյանը, Հայաստանի ճարտարապետների միության նախագահ Սյրիշ Մինասյանը, Երևանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի ռեկտոր Արամ Իսաբեկյանը, Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի գիտական գծով պրոռեկտոր Հենրիկ Սմբատյանը, Երևանի թատրոնի և կինոյի պետական ինստիտուտի պրոռեկտոր Անետա Երզնյանը, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեն, ԳԱԱ թղթակից անդամ Աշոտ Մելքոնյանը, ՀՀ ԳԱԱ գրականության ինստիտուտի տնօրեն Ավիկ Իսահակյանը: Հայաստանի նկարիչների միության ուղերձը հրապարակեց Տարիել Հակոբյանը:

Արվեստի ինստիտուտի մի մեծ խումբ աշխատողներ պարգևատրվեցին ՀՀ ԿԳՆ հուշամեդալներով, պատվոգրերով ու շնորհակալագրերով, ՀՀ Մշակույթի նախարարության ոսկե մեդալով ու պատվոգրերով և ՀՀ ԳԱԱ վաստակագրերով ու պատվոգրերով:

Տոնական հանդիսությունը իր փայլուն կատարումներով եզրափակեց Հայաստանի պետական ակադեմիական երգչախմբի ելույթը՝ Խորհրդային Միության և Հայաստանի ժողովրդական արախտ, Խորհրդային Միության և Հայաստանի պետական մրցանակների դափնեկիր Հովհաննես Չեքիջյանի անգուգական ղեկավարությամբ:

ՀՀ ԳԱԱ նորաստեղծ Սփյուռքի բաժնում ընդգրկվեցին 78 արտասահմանյան անդամներ

Գիտության մեջ ունեցած ներդրման և Հայաստանի գիտության զարգացմանը իրենց նպաստը բերելու նպատակով սփյուռքահայ ճանաչված գիտնականներից 78-ը ընդգրկվեցին ՀՀ ԳԱԱ արտասահմանյան անդամներ: Ընտրությունը տեղի ունեցավ սույն քվականի նույնների 28-ին ՀՀ ԳԱԱ ընդհանուր ժողովում:

Նորընտիր արտասահմանյան անդամների հետ տարվող աշխատանքը կհամակարգի ՀՀ ԳԱԱ նորաստեղծ Սփյուռքահայ գիտնականների բաժինը, որի նպատակն է աշխուժացնել Հայաստան-Սփյուռք կապերը, համախմբել իրենց հայրենի գիտական ներուժը և նպաստել Հայաստանի Հանրապետության գիտական առաջընթացին:

Սփյուռքահայ գիտնականները կարող են հանդես գալ որպես փորձագետներ, հնարավորություն ընձեռել երիտասարդ մասնագետներին արտերկրում ծանոթանալու գիտական ժամանակակից ուղղություններին, մասնակցել ՀՀ ԳԱԱ ինստիտուտների աշխատանքներին, ՀՀ ԳԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովներին ներկայացնել իրենց գիտական գործունեության արդյունքները:

Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունք

Ե. Ազատյան (ՄԱՆ, գրականություն), Յու. Ապրեսյան (ՌԳ, լեզվաբանություն), Վ. Գրիգորյան (ՄԱՆ, պատմություն), Ռ. Գևորգյան (Ֆրանսիա, պատմություն), Գ. Թոսունյան (ՌԳ, իրավագիտություն), Տ. Կոյունյան (ՄԱՆ, հայագիտություն), Ս. Հարությունով (ՌԳ, ազգագրություն), Ն. Հարությունով (ՌԳ, լեզվաբանություն), Յու. Հարությունյան (ՌԳ, սոցիոլոգիա), Վ. Մյասնիկով (ՌԳ, չինագիտություն), Մ. Պիտոմով (ՌԳ, պատմություն), Ս. Սիմոնյան (ՌԳ, տնտեսագիտություն), Ա. Տերյան (ՄԱՆ, բանասիրություն), Գ. Ուլունյան (Իտալիա, պատմություն և բանասիրություն):

Քիմիական և Երկրի մասին գիտությունների բաժանմունք

Վ. Ազատյան (ՌԳ, քիմիական), Վ. Ապրեսյան (ՄԱՆ, ֆիզիկա), Վ. Աղաբեկով (Քիմիա, ֆիզիկա), Գ. Ալեքսանյան (ՌԳ, քիմիական), Գ. Գաբրիելյան (ՌԳ, երկրաբանություն), Ա. Խրիմյան (ՄԱՆ, օրգանական քիմիա), Է. Կառախանով (ՌԳ, նավթաքիմիա), Ա. Կոստանյան (ՌԳ, անօրգանական քիմիա), Ս. Հանեսյան (ՄԱՆ, քիմիա), Ռ. Մելքոնյան (ՌԳ, անօրգանական քիմիա), Գ. Մելքոնյան (ՄԱՆ, օրգանական քիմիա), Ի. Պապիսով (ՌԳ, սիլիկոնային քիմիա), Վ. Պետրոսյան (ՌԳ, օրգանական քիմիա), Պ. Սարգսյան (ՌԳ, սիլիկոնային քիմիա), Օ. Սարգսյան (ՌԳ, քիմիական), Ս. Օրդանյան (ՌԳ, անօրգանական քիմիա):

Կենսաբանական գիտությունների բաժանմունք

Ռ. Ազիզյան (ՌԳ, ուռուցքաբանություն, պլաստիկ վիրաբուժություն), Գ. Անդրանիկյան (Գերմանիա, կենսատեխնոլոգիա), Ա. Դարբի (Մեծ Բրիտանիա, վիրաբուժություն, ուռուցքաբանություն), Վ. Թուրքյան (ՌԳ, կենսաքիմիա, բուժաբանություն), Լ. Խաչիկյան (Ավստրալիա, մոլեկուլային կենսաբանություն, գենետիկա), Ռ. Միրզոյան (ՌԳ, դեղաբանություն), Ա. Մուրադյան (ՄԱՆ, բժշկագիտություն, էնդոկրինոլոգիա), Օ. Ներսեսյան (ՄԱՆ, վիրաբուժություն), Ռ. Չալախյան (ՌԳ, բջջային բժշկագիտություն), Գ. Պապիսով (Ֆրանսիա, մոլեկուլային և բջջային կենսաբանություն), Ա. Պարսեղյան (ՄԱՆ, կենսաֆիզիկա), Հ. Սարգսյան (ՌԳ, մանկական վիրաբուժություն), Լ. Սարյան (ՄԱՆ, կենսաքիմիա, էնդոկրինոլոգիա), Վ. Սարգսյան (Ֆրանսիա, մանրէաբանություն), Ս. Սերեդինին (ՌԳ, նյարդաբանական դեղաբանություն):

Ֆիզիկայի և աստղաֆիզիկայի բաժանմունք

Ա. Ապրեսյան (ՄԱՆ, փորձարարական միջուկային ֆիզիկա), Յ. Անդրանիկյան (Գերմանիա, բարձր էներգիաների աստղաֆիզիկա), Ս. Ավագյան (ՌԳ, իոնոսֆերայի ֆիզիկա), Ա. Բաղդասարյան (ՌԳ, ակուստաէլեկտրոնիկա), Խ. Բաղդասարով (ՌԳ, ծանր մետալուրգիա, ֆիզիկական քիմիա), Լ. Բուզան (ՌԳ, կոնդենսցված վիճակի ֆիզիկա), Ս. Գևորգյան (Շվեդիա, միկրոսպիտանիքային էլեկտրոնիկա), Մ. Եսայան (ՄԱՆ, կիսահաղորդչային ֆիզիկա և օպտոէլեկտրոնիկա), Ռ. Համբարձումյան (ՌԳ, լազերային ֆիզիկա), Մ. Լազարյան (ՌԳ, լազերային միկրոսկոպիա), Ջ. Մուրադյան (Ֆրանսիա, արևային մասնիկների համակարգի ֆիզիկա), Վ. Պետրոսյան (ՄԱՆ, տեսական աստղաֆիզիկա), Ռ. Սեյան (ՌԳ, միկրո(նանո)էլեկտրոնիկա), Պ. Սուքիասյան (Ֆրանսիա, նանոտեխնոլոգիա, սինթետիկ ռադիացիոն փորձաքննություն), Ս. Ֆոլ (Ֆրանսիա, էնդոկրինոլոգիա, ակուստիկա):

Մաթեմատիկական և տեխնիկական գիտությունների բաժանմունք

Ս. Աղյան (ՌԳ, մաթեմատիկա), Ս. Այվազյան (ՌԳ, մաթեմատիկա), Գ. Ապրեսյան (ՄԱՆ, տեխնիկական գիտություններ), Բ. Բոգոսյան (ՄԱՆ, մաթեմատիկա), Ի. Գյուլսերյան (Ֆրանսիա, կոմպյուտերային գիտություն), Է. Զորյան (ՄԱՆ, կոմպյուտերային ինժեներիա), Մ. Թումանյան (Իրան, մաթեմատիկա), Վ. Կուլիջանով (ՌԳ, մեխանիկա), Ա. Մելքոնյան (ՌԳ, մեխանիկա), Է. Մինետյան (ՄԱՆ, մեխանիկա), Հ. Շահգոյան (Շվեդիա, մաթեմատիկա), Լ. Պետրոսյան (ՌԳ, կիրառական մաթեմատիկա), Ա. Սեյրանյան (ՌԳ, մեխանիկա), Մ. Սուքիասյան (ՌԳ, մեխանիկա), Ջ. Տիմոսյան (Կանադա, մաթեմատիկա), Հ. Փանոսյան (ՄԱՆ, մեխանիկա), Ս. Աղայան (ՄԱՆ, ինժեներական), Ս. Գրիգորյան (ՌԳ, մաթեմատիկա):

ԴՐԱԿԱՆ ՏԵՂԱՇԱՐԺԵՐ ԱԿԱԴԵՍԻԱԿԱՆ ԳՐԱՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

«Երկար տարիներ զԱԱ հրատարակչական գործունեությունը եղել է արթն աշխատանքի ֆունկցիոնների առարկա: Այստեղ համապատասխան կուռ համակարգը, որը գոյություն է ունեցել միակիցում, վեր է ածվել մասնավորապես արթն միավորների, որոնք իրար հետ համարյա չէին համագործակցում... Ստեղծված իրավիճակը լուրջ համարվում էր համալիր գործունեություն և որոշումներ գործընթացը կարգավորելու համար» - այս մասին նշել է զԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռ.Ս. Մարտիրոսյանը 2008թ. ապրիլին ՀՀ զԱԱ տարեկան ընդհանուր ժողովում և մանրամասն ամփոփարկել այս բնագավառում կատարվելի աշխատանքներին: Ի՞նչ է փոխվել այս ընթացքում, ի՞նչ վիճակում է գիտական աշխատությունների և հանդեսների հրատարակության գործընթացը ակադեմիական այս կարևոր օղակում իրականացրած բարեփոխումներից հետո: Այս հարցերը լուսաբանելու նպատակով խմբագրությունը դիմեց զԱԱ «Գիտություն» հրատարակչական-արտատրական ՊԲԲԸ գլխավոր տնօրեն Վ.Նովակինյանին, որը և մեզ համարեց ստորև հրատարակվող նյութը:

ԶԱԱ գրադատարակչական ոլորտում 2008 թվականը նշանավորվեց լուրջ փոփոխություններով և դրական տեղաշարժերով: Այս կարևոր օղակը ևս ներառելով ակադեմիական համակարգի ընդհանուր բարեփոխումների շրջանում զԱԱ ղեկավարության գործուն և նպատակամետ ձեռնարկումների արդյունքում կատարվեցին կառուցվածքային փոփոխություններ: ԶԱԱ գրադատարակչական գործընթացը բարելավվելու, նրանում առկա ապակենտրոնացումը վերացնելու, հրատարակչական-տպագրական աշխատանքները կանոնակարգելու, ակադեմիական մակնիշով լույս ընծայվող հրատարակությունների հանդեպ անհրաժեշտ պատասխանատվությունը բարձրացնելու նպատակով զԱԱ նախագահության որոշմամբ այս ոլորտում գործող տարանջատ երեք օղակները՝ հրատարակչությունը, տպարանը և ակադեմիական հանդեսները, միավորվեցին մեկ ընդհանուր կառույցում:

ՀՀ զԱԱ նախագահության մեկ այլ որոշմամբ զԱԱ գիտահրատարակչական խորհրդի աշխատանքները առավել արդյունավետ դարձնելու նպատակով ստեղծվեց նոր խորհուրդ, որը գլխավորում է զԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս Ռ.Մարտիրոսյանը: Աշխատանքները կազմակերպում և համակարգում է խորհրդի փոխնախագահ, զԱԱ թղթակից անդամ Ա. Քալանթարյանը, որը զԱԱ բաժանմունքների հետ մշակել է միջոցառումներ՝ նպատակաուղղված ակադեմիական գրքերի և հանդեսների կանոնակարգված հրատարակությանը:

Կառուցվածքային նման բարեփոխումների արդյունքում հրատարակչական գործառնությունը դարձել են առավել կազմակերպված և արդյունավետ, զգալի առաջընթաց է արձանագրվել ակադեմիական գրադատարակչական գործունեության մեջ: Նախորդ տարվա համեմատ շուրջ եռակի ավելացել են «Գիտություն» հրատարակչության հրատարակած գրքերի քանակը և տպագրական մամուլների ծավալները, զԱԱ հանդեսները տպագրվել են նախատեսվածից ավել 120 տպագրական մամուլ ծավալով: Բնականոն հունի մեջ են դրվել «Գիտություն» թերթի հրատարակության հարցերը: ԳՀԽ-ի հետ համատեղ կարգավորվել է զԱԱ հանդեսների ներակայանման բաժանորդագրության հարցը:

«Գիտություն» հրատարակչությունը 2008թ. հրատարակել է 40 գիտական աշխատություն՝ շուրջ 900 տպագրական մամուլ ծավալով և 14 անուն ակադեմիական հանդես՝ (54 համար) 430 տպագրական մամուլ ծավալով: Հրատարակչության կողմից իրականացված ընդհանուր գրադատարակչական ծավալները անհամեմատ աճել են. նախորդ տարվա 400 տպագրական մամուլի փոխարեն լույս են տեսել 1300 տպագրական մամուլ ծավալով, 26100 օրինակ տպաքանակով գրքեր և հանդեսներ: Ակադեմիական գրքերից զատ պատվերային կարգով իրականացվել են նաև այլ հրատարակություններ:

Ընթացիկ տարում պետական հովա-

նավորությամբ լույս տեսած գրքերից արժանահիշատակ են Վ.Համբարձումյանի 100-ամյակին նվիրված հոբելյանական եռալեզու ժողովածուն, Ի.Դրամբյանի «Հակոբ Տուղայեցի», Պ.Մուրադյանի «Կովկասեան մշակութային աշխարհը եւ Հայաստանը», Վ.Բարխուդարյանի «Պատմագիտության հարցեր» աշխատությունները, հեղինակային կոլեկտիվի «Շուշին հայոց քաղաքակրթության օրրան» ժողովածուն և այլն:

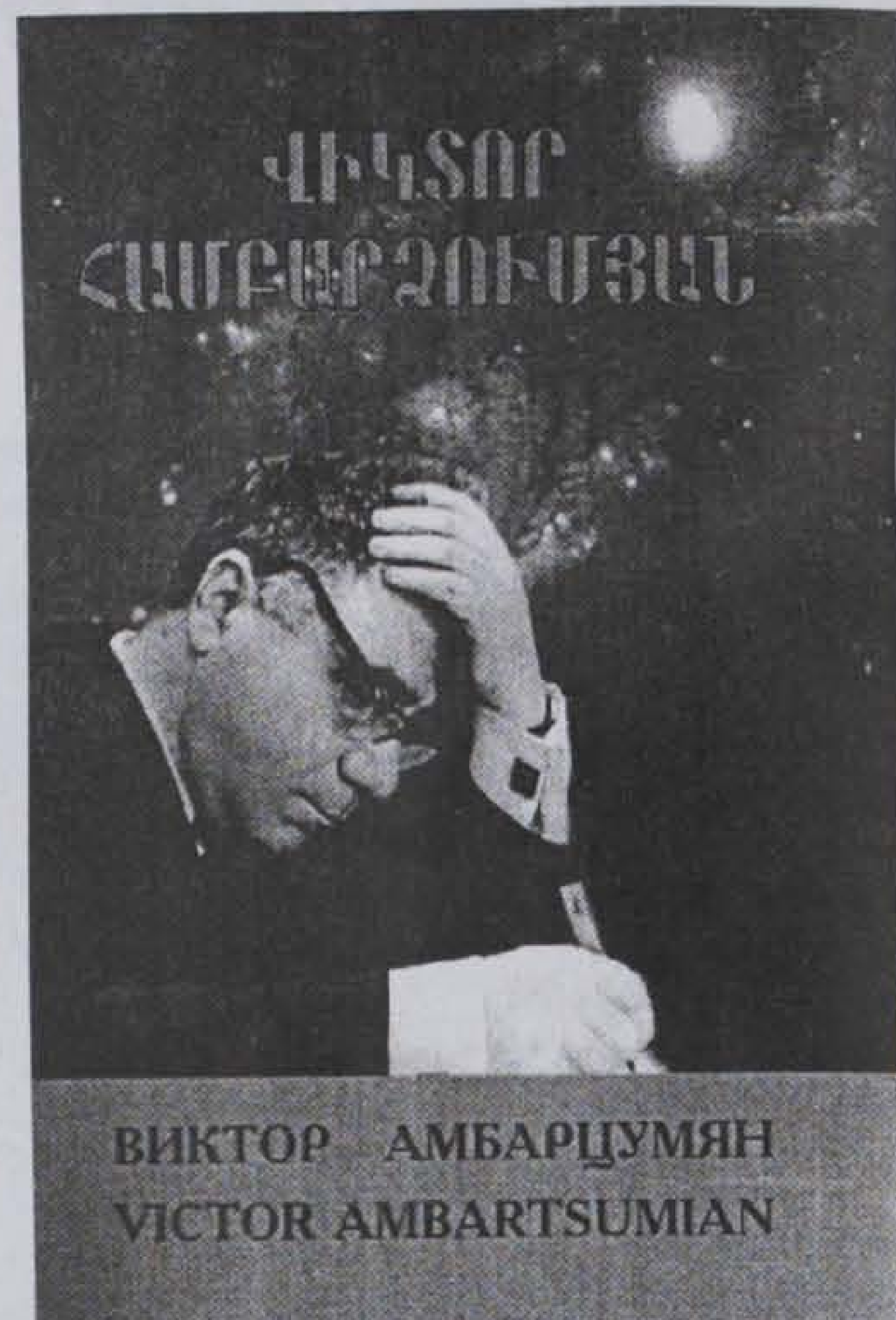
Բացի պետական ֆինանսավորումից (որը հիմնականում հատկացվում է հանդեսներին), գրադատարակչական գործունեության ծավալմանն աջակցում են նաև հովանավորները: Այս շարքում արժանահիշատակ է «Գալուստ Գյուլբենկյան» հիմնադրամը, որի հովանավորությամբ շարունակվել է «Պատմաբանասիրական հանդեսի» հրատարակությունը, լույս են տեսել Ա.Բ. Իսահակյանի ԵԼԺ-ի ակադեմիական հրատարակության 4-րդ հատորը և պ.գ.դ. Հ. Հարությունյանի «Նոր Բայազետի գավառը 1828-1913թթ.» աշխատությունը: ՀՀ Ազգային ժողովի նախկին նախագահ Ս. Թորոսյանի հովանավորությամբ լույս են տեսել Լ. Շանթի ԵԺ-ի 2-րդ և 3-րդ հատորները: ՀՀ Կենտրոնական բանկի աջակցությամբ լույս տեսած հեղինակային կոլեկտիվի «Հին Հայաստանի ոսկին» աշխատությունը ՀՀ մշակույթի նախարարության սահմանած՝ «Տպագրված է Հայաստանում» անվանակարգում 2008թ. արժանացել է առաջին կարգի մրցանակի: Հայ բարեգործական ընդհանուր միության հովանավորությամբ լույս է տեսել Լ.Զ.Սյուրմեյանի «Արձակի տեսիլ» չափ և խենթություն» աշխատությունը:

Կառուցվածքային բարեփոխումներից հետո հրատարակչության աշխատանքներում դեռևս կան անցումային շրջանին հատուկ գործառնական բնույթի որոշակի դժվարություններ և չլուծված խնդիրներ, որոնց կարգավորումը ժամանակի հարց է: Տակավին բացակայում է փոխհամագործակցությունը զԱԱ որոշ ինստիտուտների հետ, որոնք անտեսելով զԱԱ նախագահության համապատասխան որոշումները, շրջանցելով զԱԱ գիտահրատարակչական խորհուրդը և հրատարակչական աշխատանքների փուլը, շարունակում են իրենց աշխատությունները ակադեմիական մակնիշով տպագրել այլ հրատարակչությունների միջոցով:

Գրադատարակչական ոլորտում իրականացված բարեփոխումների արդյունքներն առավել զգալի կլինեն 2009թ., երբ նոր կառուցված մասնաշենքում իր աշխատանքները կվերսկսի տպարանը, որը հնարավորություն կընձեռնի կենտրոնացված կազմակերպելու զԱԱ հանդեսների և գիտական աշխատությունների տպագրության գործընթացը: Դրան կնպաստի նաև զԱԱ նախագահ Ռ.Մարտիրոսյանի անմիջական ջանքերի շնորհիվ 2009թ. ակադեմիական գրադատարակչությանը պետությունից հատկացվելիք ֆինանսական միջոցների զգալի ավելացումը:

Վիկտոր ՀԱՄԲԱՐԶՈՒՄՅԱՆ-100

Հանձարեղ գիտնական և
աստղաֆիզիկոս, ակադեմիկոս
հասարակական-
քաղաքական գործիչ,
ճանաչի քաղաքացի և
հայրենասեր Վիկտոր
Համբարձումյանի 100-
ամյակի օրերին ՀՀ
գիտությունների ազգային
ակադեմիան և նրա
«Գիտություն»
հրատարակչությունը
ընթերցողի սեղանին դրեցին
«Վիկտոր Համբարձումյան»
սովոր և դեռ ժողովածուն՝
նվիրված ազգային դարձանք
Վիկտոր Համբարձումյանի
կյանքին և գործունեությանը:

ԵՐԱՆՏԻՔԻ ՏՈՒՐՔ

Գրքում գետնելված են համաշխարհային ճանաչում ունեցող գիտնականների, մեծանուն գիտնականի աշակերտների, գործընկերների և ժամանակակիցների հուշերը մի բացառիկ անձնավորության մասին, որն անցնելիս հետք թողեց 20-րդ դարի աստղաֆիզիկայի, տեսական ֆիզիկայի և մաթեմատիկայի բնագավառներում:

Գիրքը կազմել և հրատարակության է պատրաստել ՀՀ զԱԱ թղթակից անդամ Էլմա Պարսամյանը:

Կարևորելով Էլմա Պարսամյանի վերաբերյալ աշխատանքը, այն մեծ սերը, հիացումը և ակնածանքը, որը նա տածել է մեծահռչակ Համբարձումյանի նկատմամբ և որով աղեցուն է ամբողջ գիրքը, մենք հարկ համարեցինք մի քանի հարց ուղղել Էլմա Պարսամյանին:

- Տիկին Պարսամյան, Ձեր կատարած հսկայական աշխատանքը անպայման արժանի է ամենաբարձր գովասանքի, հարգանքի և շնորհակալության: Դուք գրքի «Կազմողի կողմից» խոսքում ունեք այսպիսի բնաբան «Այս գիրքը երախտագիտության տուրք է մեր Ուսուցչին...»:

Կարծես ամեն ինչ ասված է, սակայն, այնուամենայնիվ, ի՞նչը Ձեզ նպատակառոգեց կազմելու այս ծանրակշիռ և հիմնական հատորը:

- Անկեղծ ասած իմ բնաբանը թերևս պատասխանում է ձեր հարցին, իսկ նախապատմությունը այսպիսին է: Ուղիղ քսան տարի առաջ Վիկտոր Համբարձումյանին ինձ առաջարկեց գիրք գրել Բյուրականի աստղադիտարանի մասին: Բյուրականի մասին գրել նշանակում էր ամենից առաջ գրել աստղադիտարանի հիմնադրի, նրա գիտական նվաճումների մասին, նվաճումներ, որոնք Բյուրականի աստղադիտարանին բերել էին միջազգային համբավ և ճանաչում: Ի դեպ, Վիկտոր Համբարձումյանը հատուկ ընդգծեց, որ այդ գիրքը պետք է լինի հայերեն:

...Ցավով, այդ գրքի առնչությամբ մենք ընդամենը երեք անգամ հանդիպեցինք, և ես գրի առա նրա պատմածները: Սկսվեց արցախյան շարժումը, չարաբաստիկ «վերակառուցումը»... Վիկտոր Համբարձումյանը ժամանակ չէր գտնում գրքի համար: Դրանից հետո էլի եղան պատճառներ, և գրքի համար մեր հանդիպումները ընդհատվեցին:

Ես դեռ հույսով էի, երբ 1996-ին Մեծ

Համբարձումյանը վախճանվեց:

...1998 թվականից ես որոշեցի հավաքել նրա մասին եղած հիշողությունները, կարծիքները, մտքերը, հրապարակումները: Գրքի ստեղծման գաղափարը ինձ հանգիստ չէր տալիս, որովհետև ես այնպես էի կարծում, որ պարտք եմ մնացել մեր մեծ ուսուցչին, Վերածննդի դարաշրջանի հսկաներին հավասար մարդուն: Եվ պատասխատ այս հատորը վկայություն է, որ ես որոշ չափով կատարեցի իմ պարտքը մեծ ուսուցչի հանդեպ:

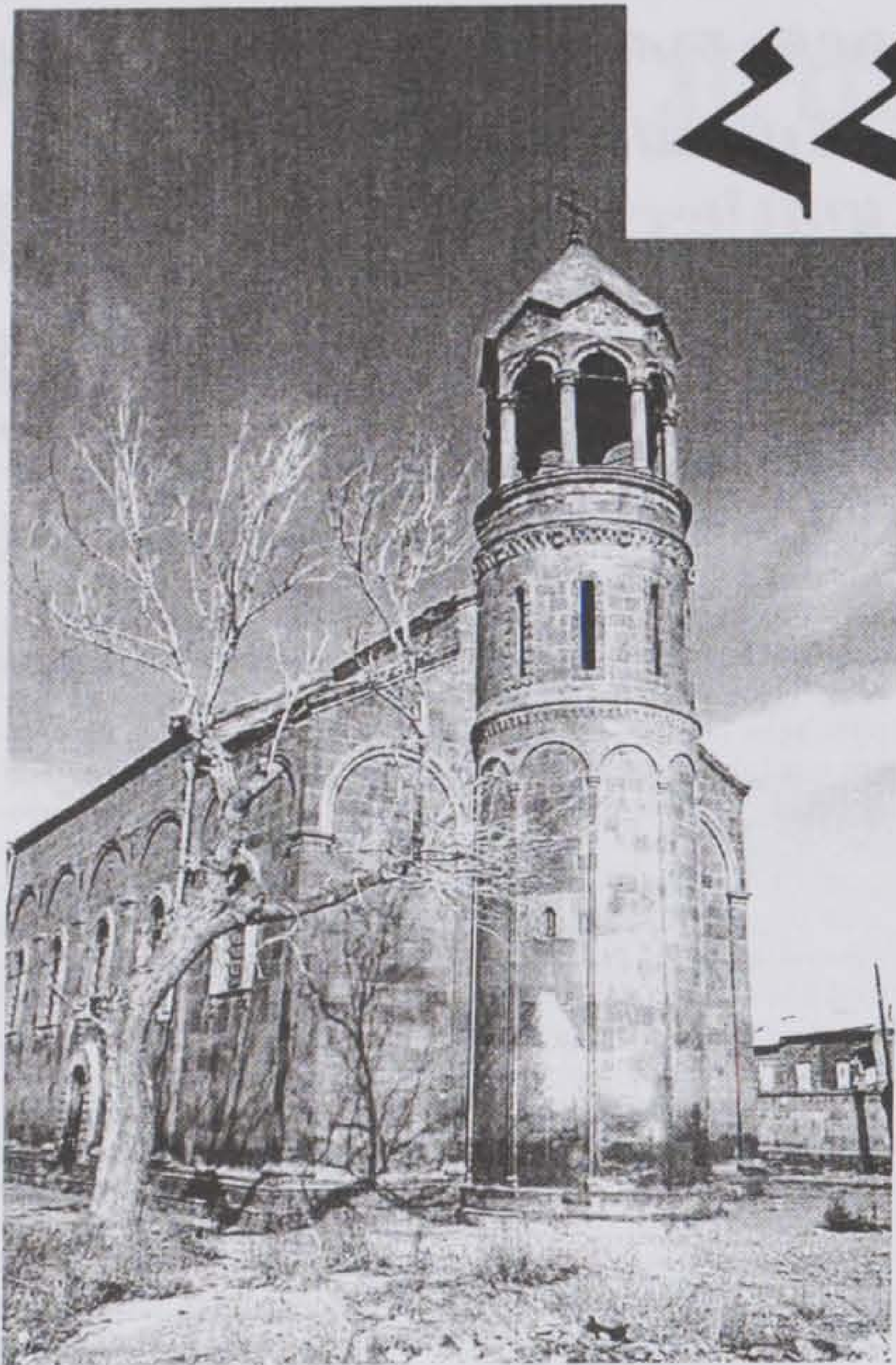
- Տիկին Էլմա, հիմա, երբ այս սքանչելի գիրքը իրողություն է, ի՞նչ զգացումներ են համակում Ձեզ:

- Մեծ, շատ մեծ բավարարվածություն: Կարծում եմ, որ չնարած պարտքը շատ տհաճ բան է: Հիմա ես ազատ շունչ եմ քաշում և, կրկնում եմ, անչափ բավարարված եմ: Ի դեպ, ասեմ նաև մի բան: Այս գիրքը ավելի շատ հասցեագրված է ապագա սերունդներին, նրանց, որ ապրելու են 100 տարի հետո: Որովհետև մեր ժամանակների մարդկանց մեջ հազիվ թե գտնվի մեկը, որ չիմանա և չիիմանա աշխարհառակի իր հայրենակցով, որը, անգլիական բնութագրմամբ «Մարդ էր իր ամեն բանով»: Թող մեր հետնորդները իմանան իրենց հանձարեղ նախնու մասին:

- Տիկին Պարսամյան, Դուք Ձեր խոսքում օգտագործեցիք այսպիսի արտահայտություն՝ «պարտքս որոշ չափով կատարեցի»: Ինչո՞ւ որոշ չափով:

- Հասկանում եք, ես ուզում եմ, որ հիմնավորապես գրվի և բացատրվի, թե ինչու էին Համբարձումյանի տարիներ առաջ արտահայտած գաղափարները, նրա արարածները այդքան հեղափոխական, գրվի նրա ստեղծած նոր ուղղությունների և դրանց հետևորդների մասին և այն հայտնագործությունների մասին, որոնք կատարել է Համբարձումյանը և որոնք դեռևս սպասում են իրենց հետազոտողին և շարունակողին: Ես ոչ միայն հույս ունեմ, այլև համոզված եմ, որ այդ գործը կկարողանա և սիրով կկատարի նրա նվիրված աշակերտներից մեկը՝ Բյուրականի աստղադիտարանի տնօրեն Հայկ Հարությունյանը: Եվ նորից կրկնելով ինձ, ընդգծեմ, որ նրա ուսումնասիրությունը ավելի շատ պետք է ոչ թե մեզ՝ ժամանակակիցներին, այլ ապագա սերունդներին, որ իմանան և ճանաչեն աշխարհառակի հայ հանձարին:

ՀՀ ԳԱԱ ԱՐՎԵՍՏԻ

Դիշտ 50 տարի առաջ, 1958-ին Երևանում, Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիայի կազմում ստեղծվեց Արվեստի ինստիտուտը, որն իր գոյության առաջին իսկ տարիներից դարձավ հայ արվեստի ուսումնասիրման հիմնական կենտրոնը:

Արվեստի ինստիտուտի հիմնադիր տնօրենն ու երկարամյա ղեկավարն էր ակադեմիկոս Ռուբեն Զարյանը: 1987-ից մինչև 2003 թվականներն այդ պաշտոնը վարել է ակադեմիկոս Լևոն Հավակերյանը:

Ստեղծման պահին ինստիտուտում գործել են ճարտարապետության (վարիչ՝ Ա.Սահիյան), կերպարվեստի (վարիչ՝ Ռ.Գրամբյան), քարտեզի (վարիչ՝ Ռ.Զարյան) և երաժշտության (վարիչ՝ Մ.Մուրադյան) բաժինները: 1965-ին երաժշտության բաժինը արժեքից հագեցող ու դասական երաժշտության (վարիչ՝ Գ.Գյոդակյան) և ժողովրդական երաժշտության (վարիչ՝ Մ.Մուրադյան) բաժինների: 1969-ին սկսեց գործել կիրառական արվեստի բաժինը (վարիչ՝ Ռ.Գրամբյան), իսկ 1979-ին՝ կինոյի և հեռուստատեսության բաժինը (վարիչ՝ Կ.Քալանթար):

Ինստիտուտի գիտական գործունեության բնույթն ու ուղղվածությունը պայմանավորվեցին առաջին հերթին նրա հիմնադիրների՝ լայն հայացքների և գեղարվեստական նուրբ ճաշակի տեր մարդկանց հեղինակությամբ ու անհատական վառ նկարագրով: Նրանք ղվարությունների և փորձությունների միջոցով տարածեցին հայկական, հայկական հումանիտար գիտության ու գեղարվեստական մտքի լավագույն ավանդույթները՝ գուցե դեռ թաքնված սկզբունքայնությունը և գիտական բարեխղճությունը: Օրինակ ծառայելով իրենց կրթությամբ գործընկերների համար՝ նրանք մեծապես պայմանավորեցին ինստիտուտում տիրող ստեղծագործական առողջ մթնոլորտը:

Անցած հիսուն տարիների ընթացքում ինստիտուտը շոշափելի արդյունքների հասավ ճարտարապետության պատմության ասպարեզում: Դեռևս 1930-ական թվականներից քաի առանձին ճարտարապետական հուշարձանների պեղումները: Գիտական խոշոր ներդրում էր Գրամբյանի հեթանոսական տաճարի վերականգնման հիմնավորումը, որը համալսարանի արժանազալ 1968-ին: Նախագծի հեղինակ Ա.Սահիյանի ղեկավարությամբ իրականացվեցին տաճարի վերաշինման աշխատանքները: Իր կատարած գիտական սխրանքի համար Սահիյանն արժանացավ Հայաստանի պետական մրցանակի:

Ինստիտուտի ճարտարապետության պատմաբանների կարևոր խնդիրներից էր ճարտարապետության պատմությունը ընդհանրացնող աշխատությունների ստեղծումը: Այս ուղղությամբ առաջին փորձն էր Լևոն Հավակերյանի «Ճարտարապետության պատմություն» (1964) կոլեկտիվ աշխատությունը: Հանգրվանային հաջորդ աշխատանքը հայ ճարտարապետական գիտության անցած տասնամյակների ձեռքբերումներն ամբողջացնող «Հայկական ճարտարապետության պատմություն» վեցհատորյան է, որի 3 հատորներն արդեն դրվել են ընթերցողի սեղանին:

Վաղմիջնադարյան հայկական ճարտարապետության բնագավառում էական նշանակություն ունեցան Ա.Սահիյանի «Քասաղի բազիլիկայի ճարտարապետությունը» աշխատությունը (1955) և Էջմիածնի տաճարում նույն հեղինակի կատարած պեղումները, որոնց հիման վրա գրված հոդվածները նոր լույս սփռեցին այդ հնագույն կառույցի շինարարական կյանքի վրա: Զվարթնոցի, Բագրատնի, Գյումշենի, Կաթնիսի, Հայաստանի վաղմիջնադարյան կենտրոնագմբեթ փոքր հուշարձանների և մեծորիշ կորոզների ուսումնասիրմանը նվիրվեցին Ստ.Մնացականյանի, Ա.Զարյանի, Մ.Հասարայանի, Վ.Գրիգորյանի և այլոց մենագրությունները:

Հայկական ճարտարապետության զարգացման հաջորդ շրջանին էին նվիրված Ստ.Մնացականյանի «Архитектура армянских «притворов»» (1952) և «Հայկական ճարտարապետության Սյունիքի դպրոցը» (1960) արժեքավոր գրքերը: Միջնադարյան ճարտարապետության հետ սերտորեն կապված

հայկական քանդակն է դիտարկվում նույն հեղինակի «Հայկական աշխարհիկ պատկերաբանդակը IX-XIV դարերում» (1976) և «Վարպետաց վարպետներ» (1982) աշխատություններում, իսկ ճարտարապետության և քանդակագործության համադրման պրոբլեմները հատուկ տեղ գտան նրա «Աղբամար» (1983) մենագրության մեջ:

Մ.Հասարայանի «Սյունիքի XVII-XVIII դարերի ճարտարապետական համալիրները» (1973) աշխատության մեջ վեր հանված ճարտարապետական հարուստ ժառանգությունը հիմք հանդիսացավ ուշ միջնադարի հայ շինարվեստը որպես անկումնային երևույթ ներկայացնող տեսակետները հերքելու համար:

Ուշ միջնադարյան ճարտարապետության անմիջական շարունակությունն է 19-րդ դարի և 20-րդ դարասկզբի հայ ճարտարապետական մշակույթը, որը նոր էջ է բացում երկրի ճարտարապետական արվեստում: Դրա ուսումնասիրման են նվիրված Ն.Պապուխյանի աշխատանքները:

Խորհրդային ճարտարապետության ուսումնասիրման բնագավառում զգալի է Լ.Քալանթարի, Կ.Հովհաննիսյանի, Վ.Հարությունյանի, Լ.Զորյանի, Մ.Հասարայանի, Լ.Գուլիսյանի, Կ.Քալանթարի և այլոց վաստակը: Հայ ճարտարապետության աշխատություններից հիմնականում, ընդհանրապես, նոր շինանյութերի և շինարարական առաջավոր մեթոդների որոնմանը նվիրված նրանց բազմաթիվ աշխատություններում ընդհանրացվեց խորհրդային ճարտարապետության հարուստ փորձը:

Նշանակալից էին Արվեստի ինստիտուտի և Միլանի հայկական ճարտարապետության ուսումնասիրության հետազոտական կենտրոնի համագործակցության շնորհիվ լույս տեսնող հայկական ճարտարապետության առանձին հուշարձաններին վերաբերող պրակները: 1967-ին սկիզբ առած այդ բեղմնավոր համագործակցության շնորհիվ տարիների ընթացքում Միլանում խոսակերտ, հայերեն և անգլերեն լեզուներով հրատարակվեցին «Վավերագրեր հայ ճարտարապետության» մատենաշարի 23 պրակները, որոնցում ներկայացված են Հայաստանի, Թուրքիայի և Իրանի տարածքներում գտնվող ճարտարապետական համալիրները:

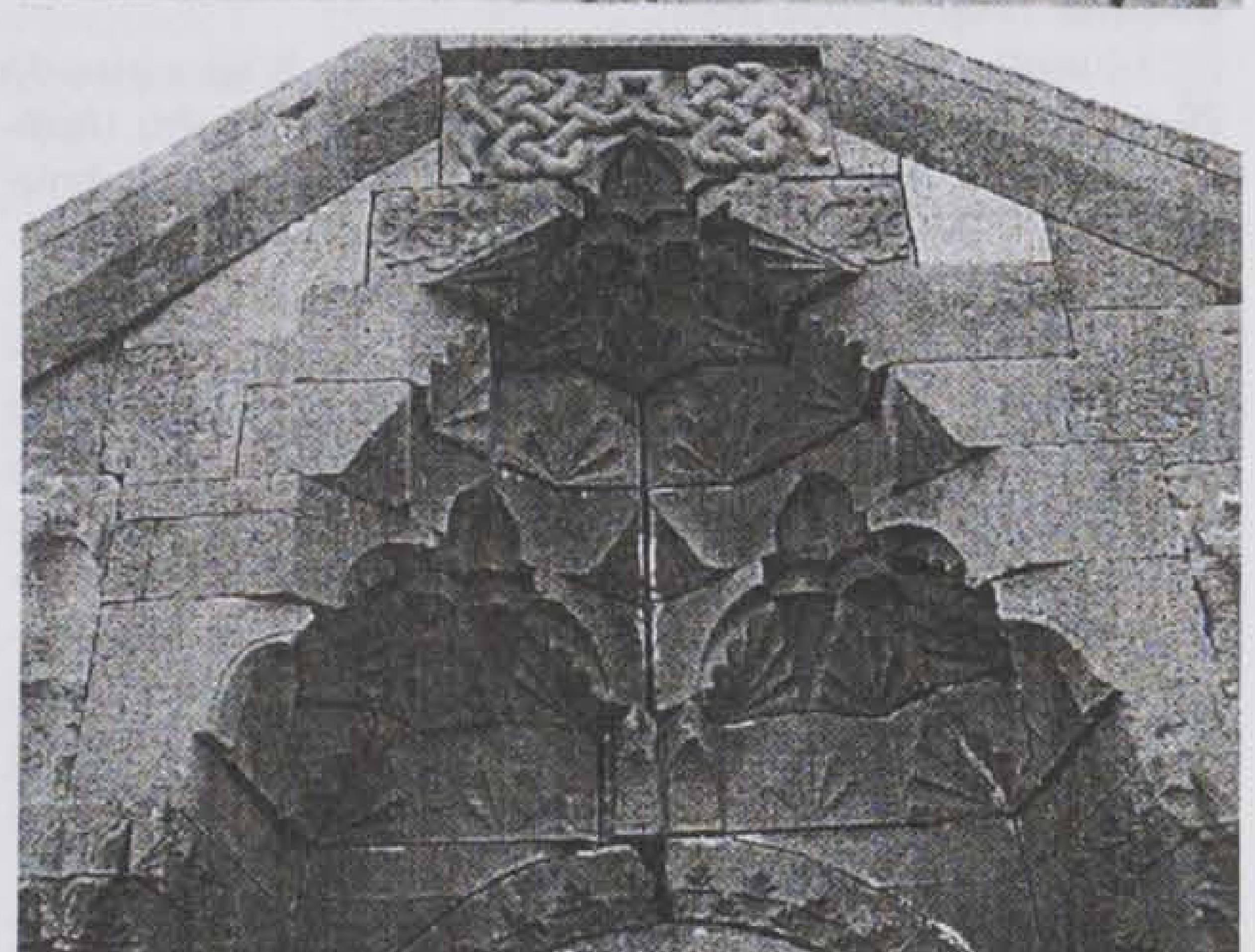
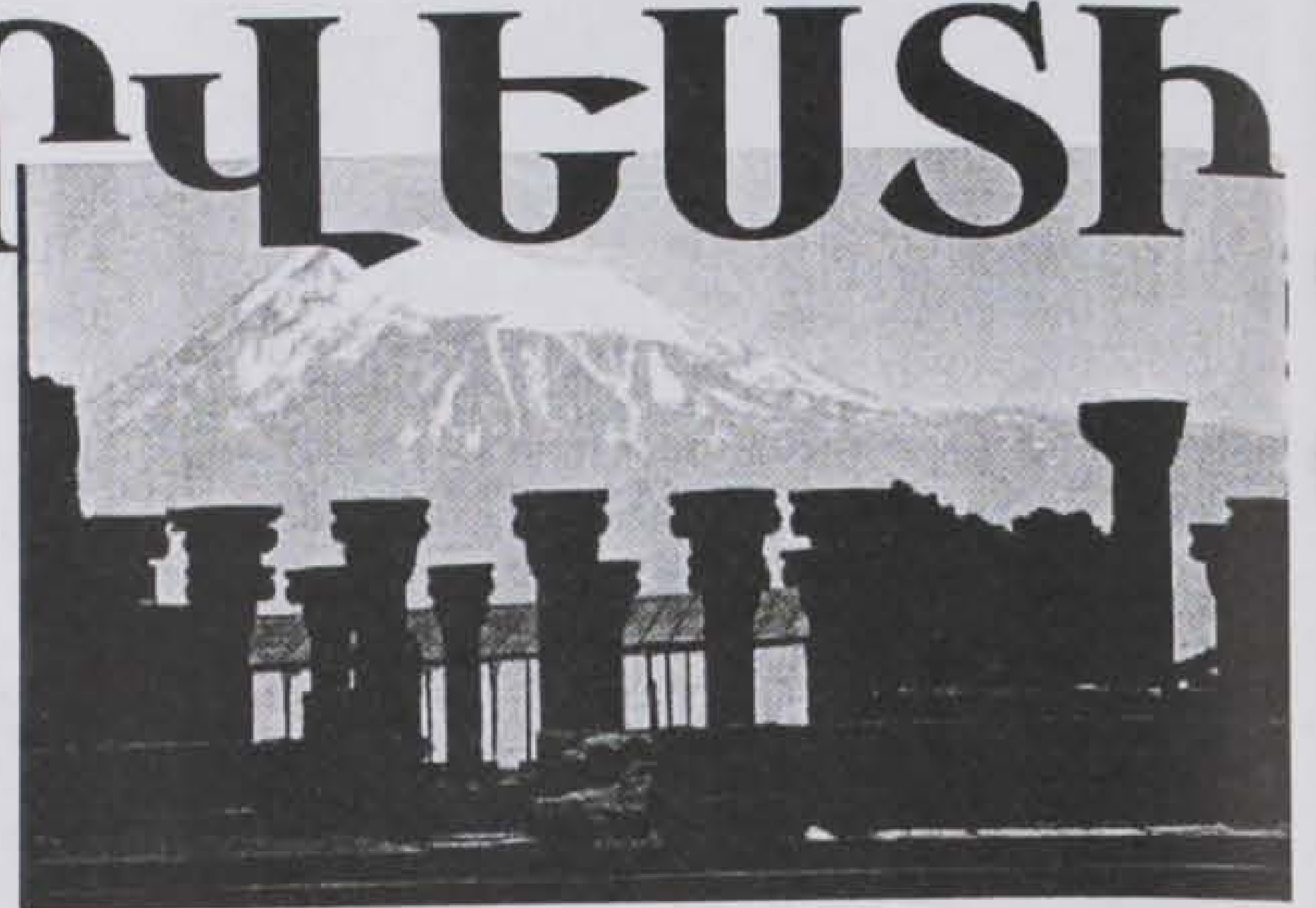
Միլանի կենտրոնի և Արվեստի ինստիտուտի համագործակցության կարևորագույն արդյունքներից էր Հայ արվեստին նվիրված միջազգային սիմպոզիումների կազմակերպումը: 1975-ին Խաղաղության հրավիրված առաջին սիմպոզիումին մասնակցեցին աշխարհի տարբեր երկրների շուրջ 60 ճանաչված գիտնականներ: Չեկոսլովակիայից հաղեցած էին փաստական հարուստ նյութով, նոր հարցադրումներով, ունեին գիտական բարձր մակարդակ: Երկրորդ (1978) և չորրորդ (1985) սիմպոզիումները կայացան Երևանում, երրորդը (1981) և հինգերորդը (1988) վերստին Խաղաղության: Սիմպոզիումների զեկոսլովակիայից հաղեցած ժողովածուներով:

Այսօր վիթխարի փաստական նյութ է կուտակվել հայկական միջնադարյան հուշարձանների վերաբերյալ: Օրվա հրամայականն է այդ նյութի համակարգումը և հրատարակումը, որը մեծ խթան կդառնա Հայաստանի շինարարական արվեստի հարուստ ժառանգության հետագա առավել խոր գիտական ուսումնասիրության համար: Եթե մինչ օրս նկատելի հաջողություններ են գրանցվել հայ ճարտարապետության պատմության հետազոտության գործում, ապա եզակի են տեսական բնույթի աշխատանքները: Առայժմ սակավաթիվ են հայկական ճարտարապետական առեւտրայիններին նվիրված ուսումնասիրությունները: Անբավարար է ուսումնասիրված արվեստի համադրման սիմբոլիկ խնդիրը, հայկական վաղըրիստոնեական և Հայաստանի նավաբրիստոնեական ճարտարապետության կապի հիմնահարցը: Անհրաժեշտ է կարգեր պատրաստել ելլենիստական և ուրարական շրջանների ճարտարապետության բնագավառում:

Ազգային կերպարվեստը նույնպես գրավել է հայ և օտարագից գիտնականների ուշադրությունը: Հարուստ պատմություն և ժամանակակից նվաճումներ ունեցող մեր մշակույթի այդ բնագավառի կանոնավոր ուսումնասիրությունը ևս լայն ծավալ ստացավ վերջին 50 տարիների ընթացքում:

Հայ ժամանակակից արվեստագիտության սկզբնավորումը սերտորեն կապված է վաստակաշատ արվեստաբաններ Ռ.Գրամբյանի և Լ.Գոմեզովի անունների հետ: Խորհրդային կերպարվեստագիտության առաջնահերթ խնդիրներից էր անցյալի հայ կերպարվեստի ուսումնասիրության հարցը: Հենց Գոմեզովն հաստատեց հայկական վաղ միջնադարյան որմնանկարչության գոյությունն ու նշանակությունը վաղըրիստոնեական արվեստում: Ռ.Գրամբյանի հետ մեկտեղ, նա առաջինն էր, որ միջնադարյան ձեռագրերի մանրանկարչական արվեստը դասակարգեց ըստ դպրոցների, բնորոշեց դրանց առանձնահատկությունները, մանրանկարիչների ցանկը համալրեց նոր անուններով: Կերպարվեստագիտության մեջ նրա ներմուծած միջնադարյան մանրանկարչության ուսումնասիրման կարևոր ավանդները շարունակեցին Լ.Ազարյանը, Ա.Վեդուխյանը, Ն.Քոթանյանը, Ի.Գրամբյանը, Վ.Ազարյանը, Լ.Զարյանը, Ս.Մանուկյանը և ուրիշները: Հայկական վաղմիջնադարյան պատկերաբանական ուսումնասիրության գործում շոշափելի է Լ.Ազարյանի վաստակը:

Ստեղծվում են մանրանկարչության առանձին դպրոցներին նվիրված մենագրություններ, ընդլայնվում են միջնադարյան հայ արվեստի ուսումնասիրության շրջանակները, լուսաբանվում են նշանավոր մանրանկարիչ-մպուկողների Թորոս Ռոսլինի, Մարգիս Պիծակի, Հակոբ Ջուղայեցու ստեղծագործական ժառանգության յուրահատկությունները, գիտական ուսումնա-

ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ 50 ՏԱՐԻՄ

սիրության նյութ են դառնում հայկական զարդանկարչությունը, որմնակարչությունը, քանդակագործությունը, խաչքարերը, միջ-նադարյան հայ ճարտարապետության և կերպարվեստի մի շարք ճյուղերի համադրման հարցերը:

Վերջին շրջանում հայ միջնադարյան կերպարվեստի ուսումնասիրողների ուշադրության կենտրոնում են նաև տեսա-կան խնդիրները, որոնք, մասնավորաբար, լուսաբանվել են Ն.-Քոթանջյանի և Վ.Ղազարյանի աշխատանքներում:

Մ.Ղազարյանի գրքերում ու հոդվածներում առաջին անգամ հանգամանորեն լուսաբանվում է 17-18-րդ դարերի հայ կերպարվեստը՝ բնորոշվելով որպես միջնադարը նոր շրջանի հետ կապող անցումային կարևոր օղակ:

Ինստիտուտի մասնագետների ուշադրության ոլորտում են նոր և նորագույն հայ կերպարվեստի առնչություններն այլ ժողովուրդների, հատկապես ռուսական արվեստի հետ, ինչպես և առանձին խոշոր վարպետների ստեղծագործական կյանքի հանգամանքները: Այդ բնագավառում հատկապես մեծ է Ռ.-Գրամբյանի, Մ.Սարգսյանի, Մ.Ղազարյանի, Մ.Ալվազյանի, Ն.Ստեփանյանի, Վ.Մաքսիսյանի վաստակը: Նրանց գործը հաջողությամբ շարունակում են Ա.Աղասյանը, Մ.Ստեփանյանը, Ա.Ներսիսյանը, Ա.Ավագյանը և ուրիշներ:

Հայ կերպարվեստի պատմական զարգացումն ամբողջացնող կամ դրա առանձին խոշոր շրջափուլերին, ճյուղերին ու ժանրերին նվիրված բովանդակալի աշխատություններ են Լ.-Գուրնովոյի, Մ.Սարգսյանի, Մ.Ալվազյանի, Վ.Մաքսիսյանի, Ն.Ստեփանյանի, Ա.Աղասյանի մենագրությունները, ինչպես նաև 1979-ին հրատարակված "Очерки по истории армянского изобразительного искусства" կոլեկտիվ աշխատությունը:

Արվեստի ինստիտուտում կարևորվել է ղեկորատիվ-կիրառական արվեստի ուսումնասիրությունը: Երեւանյան ժողովրդական արվեստի այդ բնագավառն ուշադրության էր արժանանում սոսկ ենագիտական ու ազգագրական տեսակետից, ապա Մ.Գավրյանի, Մ.Ղազարյանի, Ն.Ստեփանյանի, Ի.Գրամբյանի, Զ.Թառայանի, Մ.Ստեփանյանի, Վ.Թաթևկյանի գրքերում ու հոդվածներում շեշտը դրվում է ղեկորատիվ-կիրառական արվեստի առանձին բնագավառներին առնչվող գեղարվեստական խնդիրների վրա:

Սկզբնական շրջանում՝ 1958-ից մինչև 1963 թվականները, ինստիտուտին կից գործել է խնցեգործական փորձարարական արվեստանոցը, որի աշխատակիցներն էին հայ առաջատար խնցեգործներ Ռուբեն Շանկերդյանը, Հմայակ Բոկյանը, Արտո Չաքմաքչյանը և ուրիշներ, ովքեր ոչ միայն ստեղծում էին գեղարվեստական խնցեգործության էքսպերիմենտալ նմուշներ, այլև զբաղվում հայկական կերամիկայի հարուստ ավանդույթների և մոռացված տեխնոլոգիաների ուսումնասիրությամբ:

Յակոբ, ժամանակի ընթացքում կիրառական արվեստի բաժինը փակվեց և այսօր ինստիտուտում մնացել է այդ ասպարեզի ընդամենը երկու մասնագետ: Մինչդեռ ղեկորատիվ-կիրառական արվեստի մի շարք բնագավառներ գիտնական-մասնագետների խիստ կարիք ունեն:

Ինստիտուտի կերպարվեստագետների առջև վաղուց ծառացած խնդիրներից է հայ կերպարվեստի ամբողջական պատմության շարադրումը՝ ակադեմիական բազմաեռադար հրատարակությամբ - առավել ևս, որ այսօր առկա են դրա համար անհրաժեշտ բոլոր նախադրյալները:

Արվեստի ինստիտուտի երաժշտագետներն անցած եիսուն տարիներին զբաղվել են մի կողմից՝ հայ դասական և հոգևոր երաժշտության հարուստ ժառանգության, մյուս կողմից՝ ժամանակակից երաժշտական իրականության կանոնավոր ուսումնասիրության հարցերով:

Հայրենական երաժշտագիտական մտքի կարևոր ձեռքբերումներից են Ք.Քուշնարյանի "Вопросы истории и теории армянской монодической музыки" (1958) աշխատությունը և Գ.Տիգրանովի "Армянский музыкальный театр" (1956-1988) բառահատորը, որն արժանացել է Հայաստանի պետական մրցանակի:

Հայ դասական երաժշտության տարբեր ժանրերի զարգացման պատմությանը, ինչպես նաև Գրիգոր Նարեկացուն, Ներսես Շնորհալուն, Կոմիտասին, նոր և նորագույն ժամանակների հայ նշանավոր կոմպոզիտորներին են նվիրված Գ.Տիգրանովի, Մ.Մուրադյանի, Ն.Թահմիզյանի, Գ.Գյոդակյանի, Կ.Խուդաբաշյանի, Մ.Տեր-Սիմոնյանի, Մ.Ռուսկյանի, Ա.Գրիգորյանի, Ռ.Մազմանյանի, Ա.Սաստրյանի և այլոց մենագրությունները:

Հրատարակվել են տեսական բնույթի ժողովածուներ. Լ.Աբալյանի, Կ.Խուդաբաշյանի, Ա.Արևշատյանի, Լ.Երենակյանի, Լ.Հակոբյանի աշխատությունները գիտականորեն ընդհանրացրել են հայկական երաժշտության առանձին փուլերի, իսկ Մ.-Մուրադյանի և Գ.Գյոդակյանի ուսումնասիրությունները՝ դրա ամբողջական զարգացումը:

Հայ միջնադարյան երաժշտության ուսումնասիրման նոր շրջանը կապված է Ն.Թահմիզյանի բազմաթիվ արժեքավոր աշխատությունների հետ: Երաժշտական միջնադարագիտության համար կարևոր նշանակություն ունեցան Ա.Արևշատյանի և Մ.Նալոյանի գիտական պրպությունները:

Արվեստի ինստիտուտի գերակա ուղղություններից է հայ մշակույթի դասականների ստեղծագործական ժառանգության ակադեմիական հրատարակության իրականացումը: Հայ դասական կոմպոզիտորների ժառանգության հրատարակության ասպարեզում կատարվել է ժանրակչի ու հիմնարար աշխատանք: Հրատարակվել է հայ սիմֆոնիկ երաժշտության հիմնադիր Ալեքսանդր Սպենդիարյանի Երկերի լիակատար ժողովածուն 11 հատորով (1943-1985, խմբագիր՝ Գ.Խուդադյան) և Կո-

միտասի Երկերի ժողովածուն 14 հատորով (1960-2006, խմբագիրներ՝ Ռ.Աբալյան և Գ.Գյոդակյան):

Արվեստի ինստիտուտի ժողովրդական երաժշտության բաժնում մեծ ուշադրություն է դարձվում հայ ժողովրդական և գուսանական-աշուղական երաժշտության նմուշների հավաքման, համակարգման, վերծանման և ուսումնասիրության գործին: Իրականացվել է ժողովրդական երաժշտության քարտավորում և անձնագրավորում: Ավանդական եղանակներով տարվող ուսումնասիրությունների կողքին, արդի երաժշտագիտական մտքին համընթաց՝ ինստիտուտի ֆոլկլորագետները ձեռնամուխ են եղել ժողովրդական երաժշտության համակարգչային բանկի ստեղծմանը:

Հրատարակության են պատրաստ «Հայ ավանդական երաժշտություն» մատենաշարի (գլխավոր խմբագիր՝ Կ.Խուդաբաշյան) 10 հատորները: Օրերս պետական պատվերի շրջանակներում լույս է տեսել մատենաշարի առաջին հատորը՝ «Հայ նվագարանային երաժշտություն. սյարեղանակներ» (2008): Տպագրության են հանձնված հաջորդ երկու հատորները:

Գժվար է գերագնահատել Արվեստի ինստիտուտի ծայնադարանային ֆոնդի նշանակությունը. սա երաժշտական-բանախյուսական եզակի սկզբնաղբյուրի բացառիկ արժեք ունի: Գեռնա 1920-ական թվականներից մինչև մեր օրերը գրանցված գիտարշավային նյութերն ընդգրկում են ներկայիս Հայաստանի Հանրապետության բոլոր մարզերը, Երևանը, ինչպես նաև Վրաստանի հարավային շրջաններն ու Թբիլիսին, Աբխազիան, Ռուսաստանի Գաշնության Ռոստովի մարզի և Կրասնոդարի երկրամասի հայաշատ վայրերը... Զայնադարանում առկա է Արևմտյան Հայաստանից, արաբական և եվրոպական երկրներից հայրենիք ներգաղթած և այստեղ բնակություն հաստատած բանասացներից գրառված հազարավոր նմուշներ:

Թեև ինստիտուտի երաժշտագետների ձեռքբերումներն ակնառու են ու ծանրակշիռ, նույնքան շատ են այս ասպարեզում հետագա անկիւքները: Անհրաժեշտ է շարադրել հայ միջնադարյան երաժշտության պատմությունը, իրականացնել դասականների (օրինակ՝ Տիգրան Չուխաճյանի) ստեղծագործական ժառանգության, նրանց երկերի լիակատար ժողովածուների ակադեմիական հրատարակությունը, որը կունենա ոչ միայն գիտական, այլև ուսումնակրթական, մշակութային, հասարակական և քաղաքական կարևոր նշանակություն:

Օրակարգի հրատապ խնդիրներից են 20-րդ դարի հայ երաժշտության պատմության ստեղծումը, երաժշտածիսական երգչական միջնադարյան ժողովածուների և հայ միջնադարյան մասնագիտացված երգարվեստին առնչվող պատմական ու տեսագեղագիտական մտքի հուշարձանների ուսումնասիրությունը:

Անցած եիսուն տարիների ընթացքում մեծ ու արգասավոր ուղի է անցել հայ քատերագիտությունը՝ փաստական նյութի կուտակումից դեպի արվեստագիտական ընդհանրացումներ, մենագրական աշխատություններից դեպի պատմության շարադրանք ու քատրոնի տեսություն:

Գրվել են քատերագիտական բազմաբնույթ աշխատություններ: Հայ դերասաններ ու բեմադրիչներ Պետրոս Ադամյանին, Սիրանուշիհին, Մարտիրոս Մնակյանին, Հրաչյա Ներսիսյանին, Սուրեն Քոչարյանին, Արմեն Գուկյանին, Վարդան Աճեմյանին, Հրաչյա Ղափլանյանին են նվիրված Ռ.Զարյանի, Գ.Ստեփանյանի, Ս.Ռիզակի, Լ.Հախվերդյանի, Բ.Հարությունյանի, ՀՀովհաննիսյանի, Ի.Բաբայանի մենագրությունները: Հայկական բեմանկարչության ամփոփ պատկերն է տվել Լ.Խալաբյանը:

ՀՀովհաննիսյանի գրքերում և հոդվածներում գիտական հիմքերի վրա է դրվել հայ հին և միջնադարյան քատրոնի ուսումնասիրման գործը, գիտական հավաստիությամբ վերականգնվել ու հաստատվել է դրա բնորոշ, ինքնատիպ դեմքը: Բնագավառում կարևոր հանգրվաններ են «Թատրոնը միջնադարյան Հայաստանում. պատմության և տեսության հարցեր» (1978), ինչպես նաև «Միջնադարյան բեմ. քատրոն-եկեղեցի հարաբերությունը և հայ հոգևոր դրաման» (2004) աշխատությունները: Իրիկյան Հայաստանի քատրոնին է վերաբերում Գ.Օրդոյանի մենագրությունը:

19-րդ դարի և 20-րդ դարասկզբի ազգային քատրոնի և քատերագիտական մտքի պատմությանը նվիրված Լ.Հախվերդյանի և ՀՀովհաննիսյանի հիմնարար հետազոտություններն առանձնանում են մասնագիտական ճշգրիտ վերլուծումներով, ներկայացվող նյութի նորությամբ ու լայն ընդգրկումով: Լ.Հախվերդյանի «Հայ քատրոնի պատմություն. 1901-1920» (1980) աշխատությունն արժանացել է Հայաստանի պետական մրցանակի:

Գ.Ստեփանյանի եռաեռադար հետազոտության մեջ մանրամասն լուսաբանվում է արևմտահայ քատրոնի պատմությունը, իսկ Վ.Թերզիբաշյանի «Հայ դրամատուրգիայի պատմություն» (1959-1964) երկհատորյա աշխատության էջերում արտացոլվել են արևելաեայ քատրոնի պատմության հանգուցային հարցերը: Հայկական բեմադրական արվեստի պատմությունը հանգամանորեն դիտարկել է Ս.Ռիզակը:

Մեծ տեղ է հատկացվել արդի հայ քատրոնին առնչվող խնդիրների ուսումնասիրությանը. կատարված հետազոտությունների առկայությունը հնարավորություն ընձեռեց լույս ընծայել «Հայ սովետական քատրոնի պատմություն» կոլեկտիվ աշխատությունը (1967):

Հայ քատերագիտության նվաճումը դարձավ Բ.Հարությունյանի կազմած՝ 19-20-րդ դարերի հայ քատրոնի պատմության տարեգրությունը հինգ հատորով (1961-1981), որն ընդգրկում է

1801-1960 թվականները: Հարությունյանի տրեմաջան գործը շարունակում է Ա.Զքյանը՝ հայ քատրոնի պատմության տարեգրությունը հասցնելով մինչև 20-րդ դարավերջ:

Արվեստի ինստիտուտին առընթեր շեքսպիրագիտության հայկական կենտրոնի կազմակերպումից հետո (1966) Ռ.Զարյանի ղեկավարությամբ գիտական ամուր հիմքերի վրա դրվեց Շեքսպիրի և հայ մշակույթի հետ կապված խնդիրների ուսումնասիրությունը: Կենտրոնի նպատակներից էր ամբողջացնել շեքսպիրյան երկերի հայերեն քարգմանությունները: Կենտրոնը հրատարակության է հանձնել հանճարեղ դրամատուրգի երկերի հայերեն լիակատար ժողովածուն: Պարբերաբար հրատարակվող «Շեքսպիրական» ժողովածուներում գիտական լուսաբանում են ստացել «Շեքսպիրը և հայ հասարակական միտքը», «Շեքսպիրյան քարգմանությունների պատմությունը», «Շեքսպիրյան պիեսների բեմական կյանքը հայ քատրոնում» և այլ բեմաներ: Կենտրոնին կից 1964-ին Շեքսպիրի ծննդյան 400-ամյա հոբելյանի առիթով ստեղծված, իր բնույթով եզակի Շեքսպիրագիտական գրադարանում հավաքված են ավելի քան 3000 գրքեր՝ աշխարհի 36 լեզուներով: Կենտրոնի և գրադարանի ստեղծման, ինչպես նաև հայկական շեքսպիրագիտության կարևոր պրոբլեմների մշակման գործում անգնահատելի է Ռ.-Զարյանի վաստակը. նրա «Էջեր հայկական շեքսպիրպատումից» երկհատորյակը (1979-1981) արժանացել է Հայաստանի պետական մրցանակի:

Ինստիտուտում աշխատանքներ են տարվել հայ կինոյի տարեգրության, ֆիլմագրության և մատենագրության ստեղծման ուղղությամբ, մշակվել են կինոգիտության մի շարք խնդիրներ: Լույս են տեսել "Проблемы кино и телевидения" վերտառությամբ ժողովածուները (1980, 1984), կազմակերպվող տեսական կոնֆերանսներ ու գիտաժողովներ:

Հայկական կինոյի և հեռուստատեսության ուսումնասիրման բնագավառում նկատելի ձեռքբերումներ են Ս.Ռիզակի "Армянская художественная кинематография" (1963), Գ.Զարյանի "Армянское немое кино" (1976), Կ.Քալանթարի "Актёр в армянском кино" (1982) աշխատությունները և վերջինիս "Очерки истории армянского кино" (2004) երկհատորյակը:

1976-ից Արվեստի ինստիտուտում գործող՝ արվեստագիտության գծով գիտական աստիճանաշնորհման մասնագիտական խորհրդի յուրահատուկ «Իրավահաջորդը» դարձավ Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն օրակալորման հանձնաժողովի օրոշմամբ 1995-ին ստեղծված խորհուրդը - միակը հանրապետությունում, որ գիտական աստիճաններ է շնորհում արվեստագիտության բոլոր բնագավառներում:

Այսպիսով՝ անցած եիսուն տարիների ընթացքում Արվեստի ինստիտուտում մեծ աշխատանք է կատարվել: Մակայն առջևում դեռևս շատ անկիւքներ ու խնդիրներ կան, որոնցից նշեն մի քանիսը:

Ժամանակին ինստիտուտի կազմում գործել է սփյուռքահայ արվեստի բաժինը, որը ղեկավարել է Գ.Ստեփանյանը: Հետագայում բաժինը փակվել է և, բնականաբար, կտրուկ նվազել է սփյուռքահայ արվեստով զբաղվող մասնագետների թիվը: Այսօր, երբ Մայր հայրենիքի և Սփյուռքի միջև մշակութային սերտ կապեր են հաստատվում, առավել քան սուր է գիտակցվում նաև սփյուռքահայ արվեստի հետևողական ու նպատակամետ ուսումնասիրման, գիտական իմաստավորման անհրաժեշտությունը: Եվ այդ առումով արդեն հուսադրող քայլերն են արվել վերջերս ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի և ՀՀ Սփյուռքի նախարարության միջև կնքված պայմանագրի շրջանակներում համաձայնություն է ձեռք բերվել Արվեստի ինստիտուտում սփյուռքահայ արվեստի բաժնի վերաբացման ուղղությամբ:

Ներկայումս ինստիտուտում չկա կինոյի բաժին: Կինոյի և հեռուստետեսության գծով կադրերի պատրաստումն ու մոտ ասպագայում համապատասխան բաժնի կամ թեկուզ խմբի վերատեղծումը ևս ինստիտուտի առաջնահերթ խնդիրներից է:

Գիտական բազմակողմանի հետազոտության կարոտ ասպարեզներից է նաև հայկական պարարվեստը, այնինչ ինստիտուտում պարագիտության ընդամենը մեկ մասնագետ ունենք: Ծրագրված է հայ գեղարվեստական մշակույթի պատմական զարգացման համալիր ուսումնասիրության շրջանակներում առաջին անգամ շարադրել ազգային գեղարվեստական մշակույթի համադրական պատմությունը՝ ընդգրկելով հայ արվեստի բոլոր ճյուղերը:

Նախատեսում ենք հիմնարար հետազոտություններ կատարել հայ արվեստաբանության և բնադատական մտքի պատմության բնագավառում, արվեստին նվիրված տերմինաբանական բառարանների և հանրագիտարանի ստեղծման միջոցով նպաստել մասնագիտական հայաժին բառամթերքի հարստացմանն ու հստակեցմանը:

Անհրաժեշտաբար հակիրճ գեկույցման մեջ հնարավոր չէ մանրամասնորեն ներկայացնել Արվեստի ինստիտուտի կեղարյա պատմությունն ու նրա հետագա անկիւքները: Գա մի առանձին սովար գրքի նյութ է, որն արդեն շարադրվում է և գալիք տարի լույս կտեսնի պետական պատվերի շրջանակներում:

Արարտս ԱՂԱՍՅԱՆ
ՀՀ զԱԱ Արվեստի ինստիտուտի սնտեն,
ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ,
արվեսագիտության դոկտոր, դոդֆեսուր

Հայտնի հայագետներ Վալենտինա Կալցուլարին և Ռուբեն Գալչյանը արժանացան ՀՀ ԳԱԱ պատվավոր դոկտորի կոչման

Հայաստանում գիտության զարգացմանը նպաստելու համար ՀՀ ԳԱԱ նախագահությունը տրամադրվել էր դոկտորի կոչում շնորհել հայագետներ Վալենտինա Կալցուլարին և Ռուբեն Գալչյանին: ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանն իր շնորհակալական ելույթում հատուկ նշեց արժանատի հայագետների հայաճանաչող գործունեության և համագործակցության արդյունավետության մասին:

Վալենտինա Կալցուլարի

Ժնեի համալսարանի երկու ժամանակակից հայերենի ու գրականության պրոֆեսոր, նույն համալսարանի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի և հայկական գրադարանի տնօրեն: Հայագիտական հետազոտությունների միջազգային ասոցիացիայի նախագահ: Վկարտել է Բոլոնիայի համալսարանի դասական բանասիրության և փիլիսոփայության ֆակուլտետը (հիմնականում հայագիտության ուղղությամբ): Ունի նաև Լոզանի համալսարանի Բրիտանիայի պատմության և աստվածաբանության մասնագիտության դիպլոմ: 1995 թ. ստացել է դոկտորի սատիճան հայագիտության գծով՝ Միլանի կաթոլիկական համալսարանում: Դասընթացներ է վարել Փարիզի, Վենետիկի համալսարաններում: Մի շարք գիտական կազմակերպությունների անդամ է:

Նրա ղեկավարությամբ կազմակերպվել և անց են կացվել բազմաթիվ հայագիտական միջազգային գիտաժողովներ Ֆրանսիայում, Շվեյցարիայում, Իսրայելում, Նիդեռլանդներում:

Հեղինակ է գրքերի և բազմաթիվ հոդվածների: Հրատարակել է նաև «Հին և միջնադարյան Հայաստանի գրքի և բարի արվեստը» (գիրք-կատալոգը նվիրված նույնանուն ցուցահանդեսին, Ժնև, 2007): Շուտով կիրառարական նրա «Հայկական պարականոն գրվածքներ» Corpus Christianorum շարքով:

Ռուբեն Գալչյան

Ռուբեն Արամի Գալչյանը ծնվել է 1938 թ. նոյեմբերին Իրանի Թավրիզ քաղաքում, Մեծ Եղեռնից Վանից տարագիր գաղթականների ընտանիքում: Թեհրանում միջնակարգ դպրոցն ավարտելուց հետո, Ռ. Գալչյանը ստացել է կրթաբոլակ սովորելու Մեծ Բրիտանիայի Բիրմինգհեմ քաղաքի Աստոն համալսարանում, ուր ուսանել է ճարտարագիտություն: Ճշգրիտ տարբեր ճարտարագետի մասնագիտական դիպլոմներ է ստացել ԱՄՆ-ի Հոնոլուլու, Ֆորթորթ և Թեյլոր ընկերություններից, ինչպես նաև մենեջմենթի դիպլոմ ԱՄՆ-ի Ուարթեն ինստիտուտից:

Շուրջ երկու տասնյակ տարիներ աշխատել է Իրանի պետական նավթային ընկերության, ինչպես նաև Բոսնա ճարտարագիտական խորհրդատվական կազմակերպության մեջ ծրագրավորման, նախագծման և դիզայնի, հաշվարկելու և շինարարությունը վերահսկելու ծրագրերում որպես պատասխանատու ղեկավար: Նույն գործը շարունակել է Լոնդոնի և Փարիզի տարբեր ճարտարագիտական կազմակերպություններում:

Վաղ տարիքից հետաքրքրված լինելով աշխարհագրությամբ և բարոնգագրությամբ՝ 1976-ից ի վեր, ավելի քան 30 տարի զբաղվում է աշխարհագրական հետազոտություններով: 1981-ին Լոնդոն տեղափոխվելով՝ առիթ է ունեցել օգտվելու Էլյոթայի և ԱՄՆ գրադարաններում ու բանգրախոսներում եղած բարոնգագրական հարուստ ժառանգությունից:

Հեղինակ է երեք մենագրությունների: Առաջինը՝ «Հայաստանի պատմական քարտեզներ, քարտեզագրական ժառանգություն» (անգլերեն) վերաժողովրդացել էր լույս է տեսել 2004 թ.: Այստեղ ի մի են բերվել աշխարհի տարբեր գրադարաններում

ու բանգրախոսներում պահպանված, մ.թ.ա. 6-րդ դարից մինչև մեր օրերը վերաբերող կարևորագույն 161 քարտեզները, որոնց մեջ պատկերված է Հայաստանը: Երկրորդ աշխատությունը լույս է տեսել 2005 թ. Երևանում՝ «Հայաստանը համաշխարհային քարտեզագրության մեջ» վերաժողովում, որն անցկերեն հատորի վերափոխված տարբերակն է հայերեն և ռուսերեն լեզուներով: Այս հատորը պարունակում է ավելի մեծ քվոլ քարտեզներ և բացատրություններ: Երրորդ մենագրությունը լույս է տեսել 2007 թ. անգլերեն և հայերեն լեզուներով և կոչվում է «Վոլկասից հարավ երկրները միջնադարյան քարտեզներում: Հայաստան, Վրաստան և Ադրբեջան»: Պրն. Գալչյանը Հայաստանի վերաբերող քարտեզագրական հարուստ ժառանգությունը աշխարհին է ներկայացնում ոչ միայն գրքերով ու հոդվածներով, այլ նաև ԱՄՆ-ում ու Եվրոպական երկրներում կարգադրվող դասախոսություններով, ելույթներով տարաբնույթ գիտաժողովներում ու մամուլում:

Պրն. Գալչյանը նաև ակտիվորեն ներգրավված է Մեծ Բրիտանիայի հայկական համայնքի կյանքում, եղել է Լոնդոնի ՀԱՄԻ մարզական և մշակութային կազմակերպության նախագահը, Լոնդոնի հայ եկեղեցական և համայնքային խորհրդի գործադիր վարչության նախագահը, ուր տարի շարունակ Մեծ Բրիտանիայում ՀՀ դեսպանության Պատվո հյուպատոս: 1992-ից ի վեր նա Լոնդոնի «Էլյոթ մեմբեր» բարեգործական կազմակերպության նախագահն է: Այդ կազմակերպության խոզովակներով իրականացվել է ավելի քան 10 մլն. դոլարի Հայաստանին օժանդակության (հիմնականում առողջապահական բնույթի) ծրագրեր: 2000 թ.-ից ի վեր նա նաև «Հայաստանի բարեկամներ» բարեգործական կազմակերպության գործադիր տնօրենն է, որի շրջանակներում իրագործվել են 1 մլն. դոլարի արժողության շուրջ 200 ծրագրեր:

2006 թ. սեպտեմբերին արժանացել է Վանաձորի Պատվո քաղաքացու կոչման:

Էկոլոգիական և բնապահպանական քաղաքականության ...

Կզգացվել խմելու ջրի խիստ դեֆիցիտ:

➤6 Այդ ժամանակ որոշվեց լճի ջրբացքողումները կրճատել մինչև 500 մլն մ³: 1961 թ. - Լճի էկոհամակարգը վերականգնելու նպատակով որոշվեց Արփա գետի ջրերից 250 մլն մ³ տեղափոխել Սևանա լիճ և չքույլատրել մակարդակի իջեցումը 18 մետրից ավել: 1964 -1965 թթ. տեղի ունեցավ լճի ծաղկում միաբնից ջրի-մուտքների ամենատարածված տեսակներով՝ ցիանոբակտերիերով:

- 1965-1980 թթ. - Առաջ քաշվեցին էկոլոգիական անգրագետ բազմաթիվ ծրագրեր, մոնիթորինգային քաղաք, արհեստական անձրևներ, ալյուրներ և այլ անմուծված առաջարկներ:

- 1978 թ. - ԽՍՀՄ կենտրոնական կոմիտեի և Մինիստրների խորհրդի N 812 որոշմամբ, ԽՍՀՄ գիտության և տեխնիկայի պետական կոմիտեն ընդունեց Սևանա լճի մակարդակի բարձրացման միջոց որոշման և բնական ռեսուրսների որակի և բանակի վերականգնման վերաբերյալ հետազոտությունների ծրագիր:

Սևանա լճի հիմնականորեն հանրապետական մակարդակից անցան միութենական մակարդակի: 1981 թ. - Արփա-Սևան թունելը բացվեց: Այս ժամանակահատվածում լճի մակարդակը արդեն իջել էր 20,2 մետրով, իսկ լճի ջրհավաք ավազանում տնտեսության հզոր զարգացման հետևանքով, անհամեմատ մեծացել էր լիճ թափվող կեղտաջրերի, հոսքաջրերի, օգտագործված օրգանական և անօրգանական պարարտանյութերի քանակները:

- 1982 թ. լճում անհետացան իշխանի երկու ռասաները, բարձրակարգ ջրային բույսերը, որոնք արդեն փոխարինվել էին միաբնից ջրիմուռներով: Լուսաբափանցելիությունը 9-14 մ-ից փոքրացավ մինչև 1-1,5 մետր:

Լճում սկսվեց կուտակվել օրգանական նյութ, որի հետևանքով խիստ կրճատվեց թրվածի քանակը: Լուրջ խախտումներ տեղի ունեցան լճային էկոհամակարգի բոլոր ֆունկցիոնալ փոխհարաբերություններում:

1982-1985 թթ. - ԽՍՀՄ ԳՏՊԿ որոշմամբ, ԽՍՀՄ 39 գիտահետազոտական ինստիտուտների անմիջական մասնակցությամբ, ուսումնասիրվում և որոշվում է լճի մակարդակը բարձրացնել 6 մետրով մինչև 1903,5 մետր միջը:

- 1985-1991 թթ. - Արփայի ջրերի տեղափոխումից հետո (250 մլն/մ³) լճի մակարդակի անկումը կասեցվեց, որի արդյունքում լճում խթանվեց ղեկավարված պրոցեսների դրական ընթացքը: Սևանը էկոլոգիական անցավ մեզոտրոֆ վիճակի:

1991 թ. - կանգնեցվում է Եղվարդի ջրամբարի շինարարությունը (228 մլն/մ³):

1991-1995 թթ. - լճից բաց թողնվեց 4,5 մլն մ³ ջուր, որի պատճառով լճի մակարդակը իջավ ևս 2 մետրով:

- 1996-1998 թթ. - Հայաստանի կառավարության առաջարկով Համաշխարհային բանկի ֆինանսավորմամբ և մասնակցությամբ նորից կրկնվում են գիտահետազոտական ուսումնասիրությունները: Արդյունքում նորից որոշվում է լճի մակարդակի բարձրացման անհրաժեշտությունը մինչև 1903,5 միջը:

- 2001 թ. - ՀՀ Աժ-ի կողմից ընդունվում է Օրենք Սևանա լճի մասին:

- 2001 թ. - Սկսվում է մինչև օրս շարունակվում է լճի ափա-

մերձ գոտիների անօրեն կառուցապատում:

- 2004 թ. - Առաջ է քաշվում Սոսորում ոսկու հանքավայրի վերամշակման ձեռնարկության օրենքով արգելված կառուցման ծրագիրը, որը ՀՀ ԳԱԱ հիմնավորմամբ կասեցվում է:

- 2004 թ. - Ավարտվում է Ռոտտանի թունելի աշխատանքները, բայց մինչև օրս Սպանդարյանի ջրամբարից ոչ մի լիտր ջուր չի տեղափոխվել Սևանա լիճ:

- 2008 թ. - Աժ - ի կողմից, «Սևանա լճի մասին օրենքում» 2 անգամ կատարվում է ջրբացքողումների քանակի փոփոխություն 120 միլի, 270 և 270-ից 360 մլն մ³:

- 2008 թ. - նորից առաջ է քաշվում Սոսորում ոսկու հանքավայրի վերամշակման ձեռնարկության կառուցման հարցը:

- 2005-2008 թթ. - Միջ ձկնատեսակի պաշարների խիստ անկում (գերաբարյունահամում):

Այլ խոսքով, Սևանա լճի փրկության խնդիրը մնում է աշխարհական և խիստ կարևոր մեր հանրապետության համար:

Ամփոփելով քննարկվածը, ինչպես նաև հաշվի առնելով վերոհիշյալ էկոլոգիական պահպանական երկու օրինաչափությունները՝ կարելի է ձևակերպել «Երեք - է»-երի օրինաչափությունը:

Էկոնոմիկան, էներգետիկան և էկոլոգիական այն երեք հիմնաքարերն են, որոնց փոխհարաբերությունների ճիշտ կարգավորմամբ կառուցվում է ցանկացած քաղաքակիրք պետության սոցիալական և էկոնոմիկական ներդաշնակ զարգացման բարձրագույն մակարդակը, որը հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ երեք ուղղությունների միջև ստեղծվում է մարդու կողմից ղեկավարվող, ուղիղ և հետադարձ փոխկարգավորող կապեր:

Ահա թե ինչը չգիտեին և չէին հասկանում մեր «բնապահպանները», որի պատճառով, ինչպես դուր գիտեք, հանրապետությունում նոր, տարաբնույթ և դժվար լուծվող բազմաթիվ տնտեսական, էներգետիկ և էկոլոգիական խնդիրների առաջացման պատճառ դարձան:

Կուզեի հատուկ շեշտել որ «Երեք է»-երի օրինաչափության յուրացումն անհրաժեշտ է ոչ միայն դեմոկրատացման ուղին բռնած պետությունների ղեկավար աշխատողների ու տնտեսության տարբեր ճյուղերում աշխատող մասնագետների լայն շրջանների, այլ նաև այն էկոլոգների, կենսաբանների, բժիշկների, երկրաբանների, քիմիկոսների և այլոց համար, որոնց վերաբերումները հստակ է կուսական բնության նկատմամբ և որոնք մոռանում են, որ մարդկության զարգացման համար բացի էկոլոգիական «մարքայությունից», անհրաժեշտ է տնտեսության և էներգետիկայի կայուն առաջընթաց:

Պետության քաղաքականությունը և տնտեսության զարգացման ձևերը չեն կարող լինել քաղաքակիրք և ունենալ դրական արդյունք, եթե նրանք չեն ապահովում պետական կառուցվածքի կայունությունը, բնակչության բարձր կենսամակարդակը, ազգային և էկոլոգիական անվտանգությունը:

Այս հարցում իր կարևորությամբ լուրջ բաժնեմաս ունի նաև հարևան պետությունների հետ ունեցած միջպետական հարաբերությունների մակարդակը:

Կառավարող, օրենսդիր և իրավական մարմինները պետք է իմանան, որ ցանկացած պետություն, որպես ինքնուրույն սոցիալ-տնտեսական և վարչական միավոր, էկոլոգիական տեսանկյունից կազմում է ամբողջական էկոլոգա-աշխարհա-

գրական տարածաշրջանի մի մաս, որի մեջ կարող են մտնել տնտեսական զարգացման տարբեր մակարդակ և տարբեր քաղաքական կառուցվածք ունեցող տասնյակ պետություններ:

Օրինակ՝ Կուր գետի ավազանով Հայաստանն իր աշխարհագրական տարածքի մի մասով Վոստոկան և Ադրբեջանի սահմանամերձ տարածքների հետ կազմում է մեկ է-կոլոգա-աշխարհագրական տարածաշրջան, իսկ Արաքս գետի ավազանով՝ Թուրքիայի, Իրանի և Ադրբեջանի հետ, այլ էկոլոգա-աշխարհագրական շրջան:

Այստեղից պարզ է, որ էկոլոգիական և բնապահպանական խախտումները միևնույն էկոլոգիական տարածաշրջանի մեջ մտնող ցանկացած պետությունում, անկախ նրանց փոխհարաբերություններից, հարևան պետությունների սահմանամերձ տարածքներում ունենում են բացասական էկոլոգիական և բնապահպանական հետևանքներ:

Պարզ է, որ «Էկոլոգիական ճգնաժամային» պետությունը, անկախ իր տնտեսական հնարավորություններից, վաղ քե ուշ պարտավոր է կենտրոնացնել հնարավոր բոլոր կարողությունները և բարելավել իր վարչական տարածքի էկոլոգա-բնապահպանական իրավիճակը:

Հակառակ դեպքում նա ստիպված կլինի այդ անել հարևան պետությունների տնտեսական կամ քաղաքական ճնշման տակ:

Այդ պատճառով

Էկոլոգիական քաղաքականությունը ցանկացած քաղաքակիրք երկրում համարվում է պետության ընդհանուր քաղաքականության կարևոր ուղղություններից մեկը, ինչպես նաև այն հիմնական ուղին, որն ապահովում է միջպետական քաղաքական, սոցիալական, տնտեսական, էկոլոգիական և մշակութային շահավետ փոխհարաբերություններ:

Իմ կարծիքով, Հայաստանում էկոլոգիական քաղաքականության վերը նշված մոտեցումները և վերակառուցումները կարող են նպաստել մեր հասարակության երկարատև համաշխարհային կայուն զարգացմանը, նրա կենսապայմանների բարելավմանը և Հայաստանի ինքնատիպ բնության վերականգնմանը և պահպանմանը:

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետության էկոլոգիական և բնապահպան անմիջապես իրավիճակը բարելավելու, մարդու և բնության անմիջապես փոխհարաբերական բարենպաստ իրավիճակը վերականգնելու և պահպանելու համար, հանրապետության բնակչության և համապատասխան հասարակական կազմակերպությունների ակտիվ մասնակցությամբ, անհրաժեշտ է մշակել հանրապետության էկոլոգիական և բնապահպանական իրավիճակի բարելավման ամբողջական ազգային ծրագիր:

Միայն վերը նշված ճանապարհներով մեր կնպաստենք Հայաստանի հողային, ջրային և բնական այլ ռեսուրսների, և հատկապես Սևանա լճի ամբողջական էկոհամակարգի վերականգնման, պահպանման և արդյունավետ օգտագործման, ինչպես նաև մեր հանրապետության էկոլոգիական և կայուն զարգացման խնդիրների լուծմանը, ինչը ԳԱԱ նախագահության կողմից ամրագրվել է Հայաստանի Հանրապետության գիտության և տեխնիկայի զարգացման գերակայող ուղղությունների ցանկում:

Սրբազան լեռան խորհուրդը...

Արարատը աշխարհի ամենաբարձր կետն է, քանի որ այն հայ մարդուն հասանելի է աշխարհի բոլոր ծայրերից: Բազմաթիվ խորհրդանշելի մեջ հենց Արարատն է հայ ժողովրդի համար ամենաբարձր և խնկարկելի խորհրդանշելը: Թերևս հենց այս մասին է «Արարատ. Հայոց անմահության խորհուրդ» վավերագրական կինոնկարը, որի պրեմիերան օրերս տեղի ունեցավ «Մոսկվա» կինոթատրոնում:

Կինոնկարի սցենարը գրել է պատմաբան, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանը:

Ինչպես նշում է Ա. Մելքոնյանը. «Չավազանց դժվար էր ֆիլմի ընդամենը 14 էջանոց սցենարում էական բնութագրերով ներկայացնել Արարատի կենսագրությունը՝ սերտորեն շաղկապված հայոց ճակատագրի հետ»:

Շուրջ մեկ տարի նա աշխատել է սույն սցենարի վրա, ապա փորձառու մոնտաժող Արթուր Սողոմոնյանի հետ աշխատանքային համագործակցության արդյունքում այն վերածվել է հուզալստով հարցերով ու հարցազնալուծությամբ վավերագրական ֆիլմի:

Արարատ լեռը հայոց պատմության հավաքական հոլովույթի մեջ, ահա. ֆիլմի առանցքը՝ նրա ալիքն ու օմեգան:

Ամեն ինչ պատմում ու վերաբերվում է Արարատին, աղբյուրում նրան, ներկայացնելով լեռան վերաբերյալ աշխարհագրական, պատմական ու դիցաբանական փաստաթուղթ տվյալներ, նրա անառիկ գագաթը մազլեղու տարբեր դարաշրջաններում կատարված փորձերն ու դրանց արդյունքները:

Ֆիլմից տեղեկանում ենք, որ սկսած 4-րդ դարից պարբերաբար փորձեր են արվել նվաճելու նրա մշտապես ձյունածածկ գագաթը: Ավանդությունը պատմում է, որ հայոց Տրդատ Մեծ արքան կարգադրել է քարեր բերել Արարատի գագաթից: Իսկ դեռևս V դարում Հակոբ Մծբնեցի եպիսկոպոսը փորձել է վերելք կատարել դեպի լեռան գագաթը:

Հինգերորդ դարից մինչև 1829 թվականը բազմաթիվ անհատներ և արշավախմբեր են փորձել բարձրանալ նրա գագաթը: Եվ միայն 1829 թ. սեպտեմբերի 27-ին, Դուրպատից ժամանած պրո-

ֆեսոր Պարոտին, որի արշավախմբում էր նաև լուսապաշտ Խ. Աբովյանը, հաջողվում է հյուսիս-արևմտյան երթուղով բարձրանալ սրբազան լեռան գագաթը: Մեկ ամիս անց՝ հոկտեմբերի 27-ին, նույն արշավախումբը բարձրանում է Սիսի գագաթը: 1846 թ. սեպտեմբերի 18-ին, Խ. Աբովյանը, այս անգամ անգլիացի ճանապարհորդների հետ, երկրորդ անգամ է նվաճում 5165 մետր բարձրությամբ գագաթը:

Ֆիլմը պայմանականորեն կարելի է բաժանել երկու մասի. պատմական և գրական մաս: Գրական հատվածում հնչում են հայ բանաստեղծների՝ դարեր շարունակ Արարատին ձոնված բանաստեղծություններն ու երգերը:

«Պիտի հասնեմք կատարի դ», - սփյուռքահայ գրող Անդրանիկ Ծառուկյանի այս հիասքանչ տողի քաղցրությունն ու երջանկությունը հայ լեռնագնացների ու պատմաբանների միացյալ խումբը լիովին վայելեց 2007 թ. օգոստոսի 10-ի առավոտյան՝ ժամը 8 անց կեսից սկսած, երբ սրբազան գագաթին արդեն ծածանվում էր հայոց եռագույնը:

Իսկ օրը բնավ պատահական չէր ընտրված: Օգոստոսի 10-ին կնքվել է Սևրի դաշնագիրը, որով Հայաստանի Հանրապետությունը ընդգրկելու էր 163 հազար քառ. կմ տարածք:

Հենց նույն օրը հայոց օրհներգը հնչեցրած տղաները հաստատ գիտեն ու համոզված են, որ վերստին գալու է արդար հատուցման օրը:

Ֆիլմում հնչում են հատվածներ Կոմիտասի, Մակար Եկմալյանի, Ռոբերտ Ամիրխանյանի, Արա Գևորգյանի ստեղծագործություններից:

«Արարատ. Հայոց անմահության խորհուրդը» ֆիլմը հեղինակները նվիրել են Խ. Աբովյանի ծննդյան 200-ամյակին և Արարատի գագաթը Պարոտի արշավախմբի հաղթանարան 180-ամյա տարեդարձին:

Աստվածաշնչյան սրբազան լեռը, որը 5000 տարի առաջ վերստին փրկեց մարդկային ցեղը, ընդմիջտ դրոշմված է հայ ժողովրդի պատմական ճակատագրին:

Արմեն ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պարզ գիտ. քննաձույն

Միջազգային գիտական ճանաչման արժանացած մեր հայրենակիցները

Նաիրա ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ

Օրերս Հայկական հանրագիտարանի «Ով ով է. հայեր» խորագիրը կրող առաջին հատորն էի աչքի անցկացնում, երբ բազում երախտավորների շարքում հայացքս մեկնեմ կենտրոնացավ ծանոթ անուն-ազգանվան վրա՝ Հովակիմյան Նաիրա Վիկտորի: «Հաստատ իմ հայրենակից Տավուշ-շամշադինցի Վիկտոր Հովակիմյանի դուստրն է», - անցավ մտքովս, և անհամբեր զանգահարեցի նրան:

Ենթադրությունս ոչ միայն ճշտվեց, այլև պարզվեց, որ Նաիրայի անունը պատվավոր տեղ է զբաղեցնում նաև ամերիկյան «Who's who in America» («Ով ով է Ամերիկայում») հանրագիտարանում: Ծանոթանալով ներկայացված տվյալներին, տոգորվեցի հպարտության անմխաղեպ զգացումով, և արդյունքում ծնվեց ահա այս հոդվածը:

Նաիրան, 1988թ. գերագնացությամբ ավարտելով Երևանի պետական լսարանի մեխանիկամաթեմատիկական ֆակուլտետը, այնուհետև ասպիրանտուրան և 1993թ. Մոսկվայում վալյուն կերպով պաշտպանելով քննաձուլական ատենախոսություն, ուր է դրել մեծ կյանքի շեմին՝ մշտապես երախտապարտ մնալով իր գիտական ղեկավարին՝ Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ Արիկ Մելիքյանին: Առաջին աշխատանքային մկրտությունն ստացել է ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի մեխանիկայի ինստիտուտում՝ դրսևորելով հետազոտական աշխատանքի փայլուն ընդունակություններ:

Ժամանակները գուցադիպել են ԽՍՀՄ փլուզման հետ, և գիտության նվիրյալը, երկրում տվյալ շրջանում մասնագիտության մեջ լիովին դրսևորվելու հեռանկար չտեսնելով, ընդունել է Գերմանիայի Ծառուկյանի համալսարանում աշխատելու առաջարկը: Այնուհետև հրավիրվել է Ֆրանսիա՝ ընդգրկվելով ինֆորմատիկայի և ավտոմատիկայի կենտրոնի հետազոտողների այն խմբում, որը գիտական կոնֆերանսի պետք է մեկնեց Վալոնիա: Ահա այդ կոնֆերանսում էլ Նաիրա Հովակիմյանն արժանանում է գիտական լավագույն աշխատանքի համար սահմանված հեղինակավոր մրցանակին: Դրանից հետո տարբեր երկրների գիտական հեղինակավոր կենտրոններից նրա անունով ստացվում են աշխատանքային հրավերներ:

Սկզբում նա աշխատում է Իսրայելում, որտեղից էլ, ի վերջո, հանգրվանում է ԱՄՆ-ում, ուր տաս տարի գիտական բեղմնավոր գործունեություն է ծավալում Վիրջինիայի ճարտարագիտական և պետական համալսարանների ավիացիայի ու օվկիանոսագիտության ֆակուլտետներում: Տեղի արտադրական կառույցների հետ հաստատված սերտ կապերը հնարավորություն են ընձեռում նրա տեսական հետազոտությունների արդյունքները կիրառել գործնականում: Աշխատանքները հիմնականում վերաբերում են հեռուստահաղորդակցության, ռոբոտատեխնիկայի, անկանխատեսելի պայմաններում ինքնակառավարվող համակարգերի ղեկավարման խնդիրներին, հարմարվողականության և կայունության տեսությանը:

Պրոֆեսոր Նաիրա Հովակիմյանի գիտական խումբը մշակել է սկզբունքորեն նոր տեսություն, որի համաձայն գերաբազ թռչող ինքնակառավարվող ինքնաթիռները հնարավորություն են ստանում առավելագույնս արագ աղապտացվել արտակարգ պայմաններին: Օդային մակագնացության նման համակարգերը, որոնց հիմքում դրված են Հովակիմյանի ղեկավարած գիտական խմբի մշակած տեսության սկզբունքները, այժմ հաջողությամբ փորձարկումներ են անցնում ԱՄՆ-ի ռազմական քաղաքներում: Միջազգային ճանաչման արժանացած գիտնականի հիմնադրած գերարագ հարմարվողականության կառավարվող համակարգերի հետազոտման ու մշակման լաբորատորիայի բեղմնավոր գործունեությանը սատարում ու աջակցում են ԱՄՆ-ի ռազմաօդային ուժերն ու «Բոինգ» կորպորացիան: Նաիրա Հովա-

կիմյանը գիտական և գործնական առաջարկներով համագործակցում է նաև ՆԱՄԱ-ի հետ: Վերջերս Ն. Հովակիմյանը ստացել է նոր հրավեր՝ Իլինոյսի համալսարանի մեխանիկայի ամբիոնում անվանական պրոֆեսորի պաշտոնում աշխատելու համար: Ի դեպ, այդ համալսարանը հայտնի է Նոբելյան մրցանակի արժանացած իր ավելի քան երեսուն աշխատակիցներով:

2006 թվականից Նաիրա Հովակիմյանի անունը իր պատվավոր տեղն է զբաղեցնում «Ով ով է ամերիկյան կանանց մեջ», «Ով ով է աշխարհում» և միջազգային ճանաչում ստացած այլ հանրագիտարանային հրատարակություններում:

Հաճելի է նշել, որ գիտական լուրջ մրցանակներ շահած, միջազգային մի քանի արտոնագրերի հեղինակ մեր հայրենակցուհին հոգով ու սրտով նաև մայր հայրենիքի հետ է: Ամեն տարի, որպես կանոն, նա երկու անգամ այցելում է Երևանաբնակ ծնողներին և հայրենիքի, հարազատ-մերձավորների կարոտն առած՝ ետ վերադառնում գիտության անդաստանում հերթական ներդրումը գրանցելու աներեր հավատով:

Էդվարդ ՇԱՀԻՐՅԱՆ
ՀՀ վաստակավոր ժողովրդական

Գիտություն

Ի տեղի գլխավոր խմբագրի՝
Ա. ՏԵՐ-ԳԱՐԻԵԼՅԱՆ

Երևան-19, Մարշալ Բաղրամյան 24թ, հեռ. 56-80-14: Դասիչ՝ 69268,

գրանցման վկայական՝ 448:

Ստորագրված է տպագրության՝ 18.12.2008 թ.:

"ТІТҮТІОН" ("Hayka") gazeta HAH PA